

Examen VWO

2022

tijdvak 2
tijdsduur: 3 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende denkbeelden over Spanje staan in willekeurige volgorde:

- 1 In de werken van 'de Tachtigers', een Nederlandse literaire stroming, werd Spanje genoemd als een land waarin socialistische toekomstverwachtingen verkend konden worden.
- 2 In zijn boek *Wealth of Nations* beweerde Adam Smith dat Spanje het armste land in Europa was, waarbij zelfs de Spaanse koloniën armer waren dan die van andere Europese landen.
- 3 Na de verovering van Spanje gaf Napoleon de opdracht om teksten te verzamelen waarin het culturele verval en de decadentie van de Spanjaarden tot uiting kwamen.
- 4 Ten tijde van de kruistochten werd in Europa beweerd dat koningen in Spanje streden voor behoud van het ware geloof.
- 5 Tijdens de strijd tegen de troepen van de Habsburgers werden in het gewest Holland geschriften verspreid waarin de Spanjaarden werden neergezet als een bloeddorstig, onbetrouwbaar en hebzuchtig volk.
- 6 Toen de Spaanse ontdekkingsreizigers Midden-Amerika veroverden, vergeleken de daar wonende Azteken de Spanjaarden met uitgehongerde zwijnen op jacht naar goud.

- 2p 1 Zet deze denkbeelden over Spanje in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Drie gegevens over de 'koninklijke weg' van 2700 kilometer die de Perzische koning Darius I (549-486 voor Christus) opnieuw liet inrichten:

- 1 De weg werd onderhouden door arbeiders en beveiligd door soldaten.
- 2 De weg vergemakkelijkt transport tussen de verschillende delen van het Perzische rijk.
- 3 Darius liet langs de weg inscripties aanbrengen over de opstanden die hij neersloeg en de tegenstanders die hij doodde.

Op basis van deze gegevens kun je aantonen dat in Perzië in de vijfde eeuw voor Christus sprake was van een vroeg-stedelijke samenleving.

- 2p **2** Toon dit aan voor twee kenmerken van een vroeg-stedelijke samenleving, waarbij je je antwoord ondersteunt met telkens een ander gegeven.

Gebruik bron 1.

Keizer Claudius heeft verschillende motieven om de triomftocht te laten houden.

- 4p **3** Leg uit:
- op welke wijze de keizer zijn positie versterkt met deze triomftocht, en
  - welke boodschap over het Romeins imperialisme de keizer wil overbrengen.

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

In de eerste eeuw na Christus wordt het opstandige Britse stamhoofd Caractacus uitgeleverd aan de Romeinen. De Romeinse auteur Tacitus schrijft over de triomftocht in Rome die keizer Claudius daarna organiseert:

Allen wilden graag de grote man zien, die zoveel jaren onze macht had getrotseerd. Zelfs in Rome was de naam van Caractacus niet onbekend (...). Het volk werd voor een groots spektakel bijeengeroepen; de pretoriaanse garde (keizerlijke lijfwachten) nam in wapenuitrusting plaats op een open ruimte; daarna kwam de processie van getrouwen van de keizer [Claudius], daarna werden de ornamenten en de buit getoond die de keizer had gewonnen in de oorlogen met de andere stammen. Daarna werden zijn broers, zijn vrouw en zijn dochter getoond en ten slotte, als allerlaatste, Caractacus zelf.

De middeleeuwen

Twee gegevens over het ontstaan van gilden in West-Europa:

- 1 De eerste gilden die ontstonden in de tiende eeuw waren koopmansgilden, waarin kooplieden die rondreisden tussen jaarmarkten en lokale markten, zich organiseerden.
- 2 Rond de twaalfde eeuw ontstonden er in steden ambachtsgilden, die in een machtsstrijd kwamen met de rondreizende kooplieden.

3p 4 Verklaar de gegevens door aan te geven:

- dat de vorming van gilden in West-Europa niet mogelijk was door de economische toestand in de vroege middeleeuwen, en
- dat de kooplieden zich in de tiende eeuw genoodzaakt voelden om zich te verenigen in een gilde door de bestaande feodale samenleving in West-Europa, en ten slotte
- dat de machtsstrijd tussen de kooplieden en de ambachtslieden mede werd veroorzaakt door de toenemende zelfstandigheid van steden.

Gebruik bron 2.

De vijf mannen worden veroordeeld op grond van wetten die het stadsbestuur kort daarvoor heeft aangenomen.

3p 5 Geef aan:

- bij welke ontwikkeling in de verhouding tussen burgers en het stadsbestuur de veroordeling van de mannen past, en
- dat de leden van het stadsbestuur een politiek **en** een economisch motief hebben voor het aannemen van wetten die leiden tot deze veroordelingen.

Enkele gegevens over het stichten van het St. Elisabethgasthuis in Leiden:

- 1 In 1428 kochten de welgestelde Leidse burgers Jan Dirc Coenzoon en zijn vrouw Katrijn Willem Tedensdochter een woonhuis en lieten dat verbouwen tot gasthuis voor de verpleging van zieke arme vrouwen.
- 2 Jan en Katrijn bepaalden dat het gasthuis werd beheerd door leden van het stadsbestuur en door vertegenwoordigers van het St. Margarethaklooster.
- 3 Het stadsbestuur van Leiden gaf het gasthuis verschillende rechten, zoals het mogen ontvangen van inkomsten uit testamenten en vrijstelling van belastingen.

Met deze gegevens kun je aantonen dat in de late middeleeuwen:

- een verandering plaatsvond op het gebied van zorg en
- het stadsbestuur in Leiden handelde vanuit het uitgangspunt van *bonum commune*.

2p 6 Toon beide aan, waarbij je je antwoord ondersteunt met telkens een ander gegeven.

De middeleeuwen

---

bron 2

In oktober 1280 breekt in de Vlaamse stad Dowaaï een staking uit onder wevers. In het stadsarchief van Dowaaï bevindt zich een verslag van de afhandeling hiervan:

Op woensdag 4 december, voor het feest van Sint Nicolaas, is het recht voltrokken met de onthoofding van Haneton Lauwier, Jehan Boucery en Collart Caullet, allen wevers. Ze werden onthoofd vanwege de verwondingen die ze de wethouders en het stadsbestuur van Dowaaï hadden aangedaan. Hiermee gingen ze in tegen de wetten van de stad die net waren aangenomen. De twee textielarbeiders Jehans Posteaux en Jeans Ermenfrois uit Atrecht werden voor eeuwig verbannen, op straffe van onthoofding, omdat zij werkzaamheden in de stad hebben gestoord, waardoor ze de wetten en gebruiken van deze stad hebben geschonden.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Historici beweren dat dit schilderij waarschijnlijk in opdracht van een handelaar in Brugge werd gemaakt om een boodschap over de stad over te brengen.

- 3p **7** Licht deze bewering toe door:
- uit te leggen welke boodschap de handelaar wil laten overbrengen over de stad Brugge, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron en
  - zonder bron aan te geven welke economische ontwikkeling in die tijd deze boodschap noodzakelijk maakte.

Het schilderij *De zeven wonderen van Brugge* (zie bron 3) sloot aan bij het thema van de 'zeven wonderen van de oudheid', waarmee topstukken uit de oudheid werden aangeduid.

- 2p **8** Leg uit dat de zestiende-eeuwse schilder ervan uitging dat het schilderij juist door dit thema aandacht zou trekken.

Gebruik bron 4.

In de zeventiende eeuw mogen kooplieden uit de Republiek zich van het bestuur in Japan alleen vestigen op het afgeschermd eiland Deshima. De Hollanders leggen zich neer bij deze bepaling.

- 4p **9** Leg dit uit door:
- met bron te verklaren dat het Japanse bestuur bepaalt dat Hollanders zich alleen op Deshima mogen vestigen, en
  - zonder bron te verklaren waardoor de Hollanders zich neerleggen bij deze bepaling, waarbij je het antwoord ondersteunt met een kenmerkend aspect uit de zeventiende eeuw.

In de stad Leiden bepaalde het stadsbestuur in 1702 dat de bestuurlijke functies moesten worden toegewezen aan 'diegenen van wie voorouders een aanzienlijke positie in het bestuur hebben gehad'.

- 2p **10** Leg uit dat een bepaling als deze in de Republiek leidde tot een toename van de Oranjegezindheid onder het gemeen.

Gebruik bron 5.

Met deze rede wijst Lodewijk XV een standpunt van Montesquieu **en** een standpunt van Rousseau af.

- 4p **11** Leg dit voor beide standpunten apart uit, telkens met een andere verwijzing naar de bron.

De politicus en filosoof Edmund Burke pleitte in 1775 in het Britse parlement ervoor om de koloniën in Amerika inspraak te geven. Hij zei: "Zelfs als de kolonisten bij hun vertrek vanuit Engeland afstand zouden hebben gedaan van hun rechten en elk vrijheidsbeginsel hadden afgezworen, dan zou ik mij toch verplicht voelen die twee miljoen mensen in Amerika te regeren op basis van vrijheid!"

- 2p **12** Leg uit op welk uitgangspunt van natuurrechten Burke deze uitspraak baseerde.

De revolutionair Jacques Roux zei in 1793 in de Parijse Gemeenteraad: "Wat heeft de Vrijheid te betekenen, wanneer de ene klasse van mensen de andere kan uithongeren? En wat blijft er over van de Gelijkheid, wanneer de rijke, vanuit zijn monopoliepositie, het recht van leven en dood kan uitoefenen over zijn broeders?"

- 2p **13** Toon aan:
- dat volgens Roux de Franse Revolutie nog niet was voltooid, en
  - dat Roux een risico nam met deze uitspraak op dat moment.

Vroegmoderne tijd

---

bron 3

Rond 1550-1560 schildert Pieter Claeissens *De zeven wonderen van Brugge*:

Toelichting:

Dit schilderij toont verschillende gebouwen in Brugge verhoudingsgewijs groter dan in werkelijkheid, zoals de Waterhalle (in het midden), waar schepen binnenshuis gelost en geladen kunnen worden, en het Oosterlingenhuis (rechtsachter), waar kooplieden van de Duitse Hanze wonen.

bron 4

In 1653 vergaat het VOC-schip De Sperwer voor de kust van Korea, waarna de overlevende opvarenden worden gedwongen om in Korea te blijven. In 1666 lukt het acht bemanningsleden te ontkomen en Japan te bereiken. De daimyo (landheer) van de Japanse handelspost Nagasaki schrijft kort daarop aan de Koreaanse autoriteiten:

Onlangs is een Koreaans vissersbootje verzeild geraakt op een van de eilanden van de Goto-archipel. Omdat vermoed werd dat de opvarenden barbaren waren uit Holland, werden zij door de gouverneur van de eilanden naar Nagasaki gestuurd. Hier werden zij ondervraagd. Zij beweerden Hollanders te zijn, die 13 jaar geleden op weg naar Japan voor de kust van Korea schipbreuk leden, dat zij in uw land 13 jaar hebben gewoond en dat zij onlangs zijn ontsnapt. Hoewel de barbaren zich kooplieden noemen, is het best mogelijk dat het volgelingen van Jezus zijn, die naar uw land en het onze zijn gekomen om het volk te bedriegen met hun verderfelijke leer. Wij weten dat uw regering even beducht is als de onze voor infiltratie van ideeën die de nationale identiteit van onze beide volkeren zouden kunnen aantasten. Daarom verzoeken wij u dringend om nadere informatie.

bron 5

In 1766 zegt koning Lodewijk XV tijdens een conflict met de hoogste rechtbank in Parijs:

Alleen ik vertegenwoordig de hoogste macht (...). Alleen aan mij danken de rechtbanken hun bestaansrecht en gezag. Het gezag dat zij uitoefenen, geschiedt uitsluitend uit mijn naam en blijft bij mij berusten. Het gebruik daarvan kan zich dus nooit tegen mij keren. De wetgevende macht behoort volledig toe aan mij, zonder dat ik die met iemand deel of daarvoor aan iemand ondergeschikt ben. Onder mijn gezag leggen mijn ambtenaren de wet – die zij zelf niet maken – vast op schrift, maken zij die bekend en voeren die uit (...). Mijn volk en ik zijn één. De rechten en belangen van de natie zijn onlosmakelijk verbonden met die van mijzelf en liggen volledig in mijn handen.

Moderne tijd

Enkele gegevens uit het leven van de Nederlandse politicus Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872):

- 1 In 1825 sprak Thorbecke in een rede zijn ongerustheid uit over de groeiende ongelijkheid onder fabrieksarbeiders.
- 2 In 1848 schreef Thorbecke een herziening van de grondwet voor Nederland, waarna Nederland een parlementaire democratie werd en de leden van het parlement door middel van censuskiesrecht werden verkozen.
- 3 In 1863 stemde de Tweede Kamer bij wet in met het besluit van het kabinet-Thorbecke om het Noordzeekanaal en de Rotterdamse Waterweg te laten graven.
- 4 In 1871 regelde Thorbecke de toelating van Aletta Jacobs als eerste vrouwelijke student aan een universiteit.

4p **14** Toon aan, telkens met een verwijzing naar een ander gegeven, dat Thorbecke:

- een politieke ontwikkeling stimuleerde, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passend kenmerkend aspect, en
- een economische ontwikkeling stimuleerde, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passend kenmerkend aspect.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Let op: je mag een gegeven maar één keer gebruiken.

Gebruik bron 6.

De Italiaanse overheid geeft de opdracht om alle exemplaren van *Lotta di classe* in beslag te nemen en onderzoek te doen naar Longoni.

3p **15** Licht beide opdrachten van de overheid toe door:

- uit te leggen welke politieke boodschap Longoni weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
- een politieke verklaring te geven voor het onderzoek naar Longoni.

Gebruik bron 7.

Henri Mouhot geeft een van de eerste beschrijvingen van de ruïnes van het veertiende-eeuwse Cambodjaanse tempelcomplex Angkor Wat.

2p **16** Verklaar dat het boek van Mouhot:

- in de negentiende eeuw volgens Franse lezers het belang van het modern imperialisme benadrukt, en
- in de twintigste eeuw voor Cambodjaanse lezers een stimulans vormt voor verzet tegen het westers imperialisme.

Gebruik bron 8.

Deze prent wordt in grote aantallen in Japan verspreid.

- 3p 17 Verklaar deze verspreiding door:
- uit te leggen welke boodschap de prent moet overbrengen, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent, en
  - met een gebeurtenis in China in die tijd te verklaren dat deze boodschap in Japan belangrijk wordt gevonden.

De volgende vrouwen, die een rol speelden in de Chinese geschiedenis, staan in willekeurige volgorde:

- 1 Chen Muhua was voorzitter van de commissie die moest toezien op de naleving van de eenkindpolitiek, waarmee de Communistische Partij de Vier Moderniseringën wilde ondersteunen.
- 2 De verantwoording voor de zuivering van de Communistische Partij tijdens de Culturele Revolutie lag bij Jiang Qing, de derde vrouw van Mao.
- 3 In naam van keizer Puyi ondertekende keizerin-weduwe Longyu de abdicatie, waarmee een einde kwam aan de Qing-dynastie.
- 4 Keizerin-weduwe Cixi steunde de Bokseropstand in de hoop dat er een einde zou komen aan de westerse invloeden in China.
- 5 Na de moord op haar man leidde Su Sanniang een rebellenleger van 2000 soldaten en sloot zich hiermee aan bij de Taipingopstand.
- 6 Xie Qunying sloot zich als een van de eerste vrouwelijke soldaten aan bij het nationale revolutionaire leger om deel te nemen aan de Noordelijke Veldtocht.

- 2p 18 Zet deze vrouwen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

De Engelse politicus Winston Churchill schreef in 1938 tijdens de onderhandelingen van de Conferentie van München:

"Ik heb het gevoel dat we voor schaamte zullen kiezen en dan iets later in nog ongunstiger termen dan nu oorlog zullen krijgen".

- 4p 19 Leg deze uitspraak van Churchill uit door:
- de kern van de Britse politiek tijdens de Conferentie van München te noemen, en
  - daarmee de uitspraak over schaamte van Churchill te verklaren, en
  - de redenering van Churchill uit te leggen dat de Britse politiek zal leiden tot oorlog 'in nog ongunstiger termen'.

Gebruik bron 9.

Wilm Hosenfeld zendt in 1944 zijn dagboek naar zijn vrouw in Duitsland via de post van de Duitse *Wehrmacht* (legerafdeling). Volgens historici brengt hij daarmee zichzelf in gevaar.

- 4p **20** Verklaar deze visie door uit te leggen:
- dat Wilm Hosenfeld met de beschrijving het totalitaire karakter van het nationaalsocialisme afkeurt.
  - waardoor Wilm Hosenfeld gevaar loopt door het dagboek te versturen.

Gebruik bron 10.

Messerschmitt maakt na de Tweede Wereldoorlog een succesvolle doorstart in de BRD en specialiseert zich in de productie van betaalbare auto's en naaimachines. Aanvankelijk wordt hier positief op gereageerd, maar de doorstart van bedrijven als Messerschmitt draagt in de jaren 1970 bij aan de opkomst van links terrorisme in West-Duitsland.

- 3p **21** Verklaar beide reacties door:
- zonder bron aan te geven bij welke economische ontwikkeling in de BRD in de jaren na 1945 de doorstart past, en
  - met bron te beredeneren waardoor de doorstart van bedrijven als Messerschmitt bijdraagt aan de opkomst van links terrorisme in de jaren 1970.

In 1945 werden de Verenigde Naties opgericht. In november 1949 eiste Mao de zetel van China hierin op voor de Volksrepubliek, maar deze eis werd met een ruime meerderheid verworpen door verschillende landen, waaronder de Verenigde Staten.

- 3p **22** Licht deze gebeurtenis toe door:
- aan te geven welke boodschap Mao met zijn eis wilde overbrengen aan Chiang Kaishek en
  - de beslissing van de Verenigde Staten om deze eis te verwerpen uit te leggen, waarbij je je antwoord ondersteunt met een kenmerkend aspect van de twintigste eeuw.

Gebruik bron 11.

Een bewering:

Het Indische restaurant *Bali* gebruikt met deze kaart het koloniale verleden van Nederland om reclame te maken.

- 2p **23** Leg deze bewering uit.

Gebruik bron 12.

Stel: Je doet onderzoek naar de communistische invloedssfeer in de tweede helft van de jaren 1960 en je hebt twee onderzoeksgebieden:

- 1 de verhouding tussen China en de Sovjet-Unie.
- 2 de positie van China in de communistische invloedssfeer.

- 4p **24** Leg uit dat je de bron **meer** betrouwbaar vindt voor het eerste onderzoeksgebied en **minder** betrouwbaar voor het tweede onderzoeksgebied.

Gebruik bron 13.

De demonstranten twifelen over hun actie.

- 2p **25** Licht deze twijfel toe door:
- zonder bron aan te geven wat de protestbeweging in 1989 wilde bereiken in de DDR en
  - met bron aan te geven welke voorspelling de demonstranten uitspraken door op dat moment te verwijzen naar 'een Chinese oplossing'.

Een gegeven:

In 1995 stelden enkele Kamerleden van de Tweede Kamer voor om een nieuw artikel aan de grondwet toe te voegen, waardoor de overheid de taak kreeg het gebruik van de Nederlandse taal te bevorderen.

- 2p **26** Beredeneer waardoor de Kamerleden dit artikel noodzakelijk vonden, waarbij je je antwoord ondersteunt met een kenmerkend aspect.

Moderne tijd

---

bron 6

Op 1 mei 1894 wordt in de Italiaanse krant *Lotta di classe* (Klassenstrijd) een afbeelding van het schilderij *Riflessioni di un affamato* (Overpeinzingen van een uitgehongerde) van de Italiaanse kunstenaar Emilio Longoni afgedrukt:

Toelichting:

In de begeleidende tekst bespreken de vrouw en de man in het restaurant hun maaltijd met kreeft, biefstuk en eieren met truffels.

bron 7

De Franse ontdekkingsreiziger Henri Mouhot reist in 1858-1859 door het gebied waar de Fransen bezig zijn hun kolonie Indochina (het huidige Laos, Cambodja en Vietnam) te vestigen. Hij schrijft:

In de provincie die nog altijd Angkor heet, (...) liggen op de banken van [de rivier] de Mekong in het oude koninkrijk Tsiampoïes ruïnes van zulke grandeur, overblijfselen van gebouwen waarvan de bouw zoveel arbeid moet hebben gekost dat men bij het eerste aanzicht gevuld wordt met diepgevoelde bewondering. En men kan niet anders dan zich afvragen wat er is gebeurd met het machtige volk, zo geciviliseerd, zo verlicht, de scheppers van deze enorme bouwwerken? Een van deze tempels – een concurrent van die van Solomon¹⁾ en opgetrokken door een of andere Michelangelo²⁾ van lang geleden – zou een eervolle plaats kunnen krijgen naast onze eigen mooiste gebouwen. Het is grootser dan wat ons is nagelaten door Griekenland of door Rome en staat in schril contrast met de barbaarse toestand waarin deze natie nu is vervallen.

noot 1 Solomon is een Bijbelse koning.

noot 2 Michelangelo is een kunstenaar uit de renaissance.

bron 8

Japanse prent uit 1861 met de titel *Sumoworstelaar uit Yokohama verslaat een buitenlandse tegenstander*:

Toelichting:
Yokohama is een Japanse stad.

bron 9

Wilm Hosenfeld, officier in het Duitse leger in de Poolse stad Warschau, schrijft op 25 januari 1943 in zijn dagboek:

Gezien de onheilspellende berichten¹⁾ is het onbegrijpelijk dat de schanddaden tegenover de Poolse bevolking alleen maar lijken toe te nemen. Ik hoor hier over de meest onvoorstelbare voorvallen. In de omgeving van Lublin en van Zamosc bij Krakau worden de boeren uit hun dorpen verdreven, mannen en vrouwen naar kampen gestuurd, de oude mensen doodgeschoten en de kinderen in transporttreinen met onbekende bestemming gestopt. (...) In Warschau wordt werkelijk op mensen gejaagd. Op straat en zelfs in kerken en privéwoningen dringt de [Duitse] politie binnen en arresteert willekeurig wie in hun handen valt.

noot 1 Wilm Hosenfeld bedoelt berichten over de verliezen die het Duitse leger lijdt in de Sovjet-Unie.

bron 10

Foto uit 1942 van de fabriek van de firma Messerschmitt:

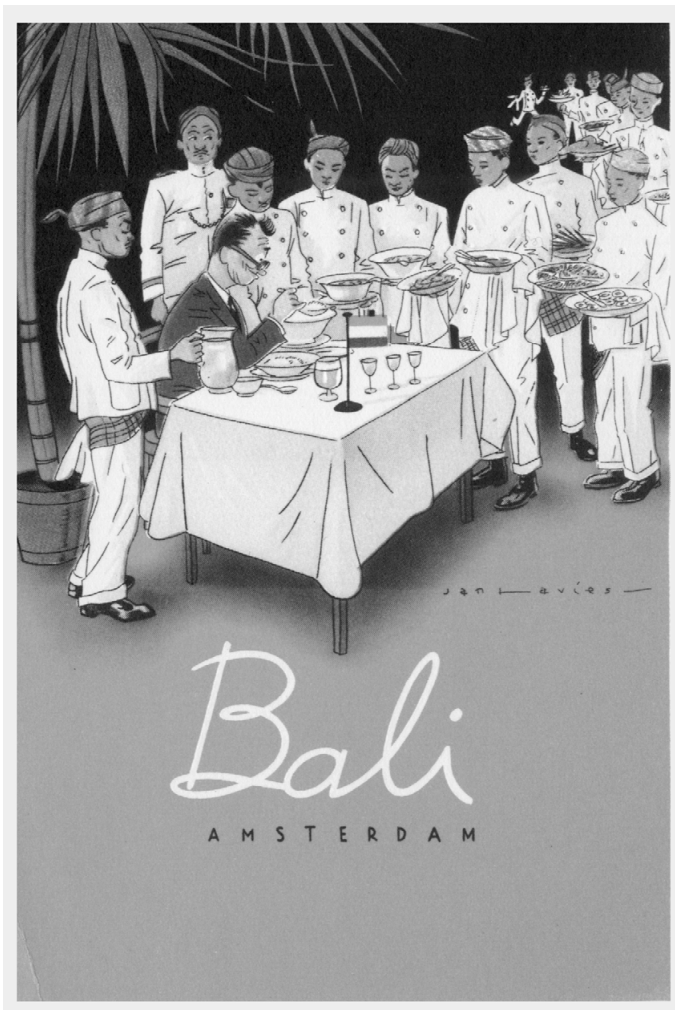

Toelichting:

De mannen zijn gevangenen uit een nabijgelegen concentratiekamp. Zij werken aan de fabricage van gevechtsvliegtuigen die Messerschmitt aan de Duitse regering levert.

bron 11

Omstreeks 1955 is bij het Indische restaurant *Bali* in Amsterdam deze kaart van Jan Lavies te verkrijgen:

bron 12

In 1966 publiceert de *Pravda*, de officiële krant van de Communistische Partij in de Sovjet-Unie, een artikel waarin staat:

De politiek die berust op de ideeën van Mao Zedong heeft geleid tot een ernstige terugval in de economie van de Chinese Volksrepubliek. Men hoeft er maar op te wijzen dat als resultaat van deze politiek de industrie- en landbouwproductie in China sterk teruggelopen is. (...)

Ook de speculaties van de Chinese leiding ten opzichte van de nationale bevrijdingsbewegingen gingen niet in vervulling. De grote tegenslagen van de Chinese politiek in de nationale bevrijdingsbewegingen en van die politici die deze politiek blindelings volgden, hebben de verhoudingen met de vooruitstrevende krachten in de jonge nationale staten en in de revolutionaire democratische partijen ernstig geschaad. (...) In de landen van Azië, Afrika en Latijns-Amerika heeft het prestige van de leiders van de CPC¹⁾ een ernstige knauw gekregen.

noot 1 de Communistische Partij van China

bron 13

De politicoloog Laurence McFalls schrijft over een interview met leden van de protestbeweging in de DDR in 1989:

Geïnterviewden die in de eerste, gevaarlijke demonstraties meededen spraken over hun angst, hun verwachting dat het zou mislukken en zelfs van de zinloosheid van hun actie. Bijna niemand had het over het succes van de protesten in Hongarije of Polen¹⁾ (...). De meesten verwachtten 'een Chinese oplossing'.

noot 1 landen in het Oostblok waar ook demonstraties plaatsvinden in 1989

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.